

Време је да се потражи нови економски модел за XXI век, јер је амерички неупотребљив за свет у коме би сви почели да живе као Американци

На делу је криза: економска, политичка и социјална. Међутим, ова криза се разликује од претходних и по томе што је она и идеолошка - и то у мери у којој је довела до низа промена које су дубоко уздрмале темеље америчког модела.

Изузетан раст после 2000. остварен је захваљујући кредитирању домаћинстава. Реч је о кредитима који су се финансирани лаким задуживањем. То задуживање које је запосленим, чији су приходи стагнирали, давало илузију раста потрошачке моћи, омогућено је пре свега невероватном стопом накнаде капитала. Огромна средства су се на уштрб запослених сливала у џепове акционара. Богати су могли с тим новим приливима великодушно позајмљивати сиромашнијима она иста средства која су им узимали присвајајући све већи проценат новокреираних вредности. Тако су средњи и нижи слојеви, кроз каматне стопе, више слојеве чинили још богатијим. Али то није једини парадокс – кроз мондијализацију, Америка је кредитирана и захваљујући штедњи азијских земаља, па су сиромашне земље кредитирале богате.

Вероватни сценарио за будућност овог модела подразумева благо опадање, које у суштини личи на образац британског индустријског заласка.

Финансијски капитализам је све неправеднијом расподелом профита, растегао социјалну пирамиду до тачке пуцања. Захваљујући приносу на капитал који је систематски растао а на уштрб накнаде за рад, концентрисање богатстава достигло је незабележени ниво. Исто важи и за осиромашење средњих класа и нижих друштвених слојева, а и за само сиромаштво.

Затим је наступила криза хипотекарних кредита. Дужници са лошим кредитним рејтингом, услед пада цена америчких некретнина, нису могли да отплате зајмове, што је довело до краха рефинансирања хипотека на америчком међубанкарском тржишту.

Крај америчког модела

Пише: Александар Радовић
четвртак, 01 септембар 2011 11:47

Сигурни пласмани су испали ризични, што је одмах затворило славине кредита и проузроковало нестанак ликвидности са тржишта. Кад су финансијски токови пресушили, то је изазвало ланчану реакцију која је озбиљно угрозила Волстрит, и тим постала непосредна претња читавом светском финансијском систему.

Америчке централне власти су морале брзо и енергично да интервенишу и да по хитном поступку рекапитализују банке и гарантују њихове кредите. А сада су саме Сједињене Државе ужасно презадужене. Закључак је да је криза приватне задужености лечена кризом јавног дуга.

Велику тешкоћу у оживљавању економских токова представљало је то што је Америка, како су се домаћинства раздуживала, изгубила један од кључних покретача раста. Беспомоћно се посматрало обустављање куповине станова и кућа - цене су наставиле да падају, а и општа потрошња је постала ограничена. Свако је покушавао, како је знао и могао, да исплати своје дугове. Инвестирање у производњу је било слабо јер су већ постојали светски предимензионирани производни капацитети, а нико се није журио да производи имајући на уму очигледан недостатак потражње.

Сада се налазимо на самом почетку мучног структурног прилагођавања које ће америчко друштво неминовно доживети. У питању је криза без преседана. Ево зашто.

Дефицити се нагомилавају већ 30 година; још од времена Роналда Регана и Маргарет Тачер, западне земље, са ретким изузецима, нису оствариле буџетски суфицит.

Стигли смо до периода у којем увелико акумулирани нерешени проблеми неумитно погоршавају кризу, делујући негативно једни на друге: успорени раст, измештање пословања ради постизања што веће рентабилности, подстицање шпекулисања на уштрб улагања у производњу, све већа незапосленост уз пратећи пораст социјалних издвајања на државном нивоу.

У недостатку радикалних одлука, на економском, а поготову на политичком нивоу, Американци ће морати да се навикну на опадање животног стандарда уз осетан раст неједнакости у друштву.

Криза представља велику новину – напуштање офанзивне стратегије у савлађивању проблема из прошлости који се удружују с латентном финансијском кризом. Резултат је поражавајући, и без преседана: што се више касни са решавањем кризе, то ће последице бити озбиљније и дубље. Скупо плаћамо што узмичемо пред проблемима на које смо током времена наилазили и који су се нагомили.

Постоји једна крупна и конкретна последица дужничке кризе: то је незапосленост.

Сведоци смо да нека предузећа отпуштају огроман број радника – „Циско“ 5. 000, „Мерцк“ 15. 000, банке су укинуле преко 50. 000 радних места.

Ова веза између дуга и незапослености је двострука:

С једне стране, пошто су се *кредити проредили*, предузећа су се суочила с опадањем тражње – економске последице су заиста непосредне: има све мање клијената. И компаније смањују активности.

С друге стране, предузећа у огромној мери играју на карту флексибилности, где за основну променљиву перманентном прилагођавању условима тржишта, узимају запосленост, односно број радних места. Зато смо у систему у којем предузеће, притиснуто захтевима тржишта за рентабилношћу, мора да остварује приход. Овај ултралиберални кредо профита по сваку цену има сасвим опипљиву цену - социјалну. *Свуда се немилице отпушта*

Криза је почела пре четири године, а у том периоду многа предузећа су, иако то изгледа парадоксално, остварила профите. Чак и велике профите.

Како су предузећа могла да остваре толики профит у тешком периоду? Једноставно, смањивањем трошкова. А која је најзначајнија варијабла прилагођавања при смањивању

трошкова – нема сумње трошкови запослених. Дакле, приступа се смањењу плата и отпуштањима!

Под притиском финансијских тржишта, предузећа су постала веома похлепна. Током седамдесетих до отпуштања би долазило тек кад би се у две или три године узастопно нагомилавали губици. Данас се приступа отпуштањима чим се установи да није остварен циљ који је непосредно пре тога постављен и предочен акционарима. Основна варијабла прилагођавања постала је управо маса новца намењеног платама и надницама, дакле запосленост.

Укидају се радна места, али то је само начин да се проблем пребаци са локалног економског нивоа на социјалну структуру земље. Друштво ће морати да плати за бивше запослене који су остали без посла. Све то повећава дефицит, исцрпљује резерве и потхрањује економску рецесију. То је зачарани круг, јер то погоршање у домену незапослености доводи до недостатка ефективне потражње у Сједињеним Државама, што опет појачава кризу.

Стога смо суочени са екстремном ситуацијом у којој су захтеви за што већу накнаду капитала у директном сукобу са могућношћу америчке економије да обнови раст.

Јасно је да се овде ради о противречности коју је тешко савладати.

Треба констатовати да је наступио тренутак у коме се стиче утисак да је амерички економски модел озбиљно доведен у питање.

Када се то има у виду, вероватни сценарио за будућност овог модела подразумева благо опадање, које у суштини личи на образац британског индустријског заласка. Реч је о веома богатом друштву, које почива на израженим неједнакостима. Оно има много универзитета, али то ни најмање не умањује његову очигледну неспособност да остане истински лидер и центар економске активности у свету. Ипак, ово што је изнето чини се чак повољнијом варијантом, јер постоје и много драматичнији сценарији.

И без залажења у геополитичке спекулације, с разлогом би се могло поставити питање да ли у Америци може да дође до економског опоравка. Коначно, то није прва озбиљна криза са којом се ова земља ухватила у коштац и коју је савладала.

Два велика адута на која су Сједињене Америчке Државе могле до сада да рачунају, када је у питању извлачење из економске рецесије, увек су били кејнсијанство и изузетно флексибилно тржиште рада. То су биле полуге које су, са извесним резултатом, могле увек бити активирани волунтаристичком политиком Беле куће. Велика тешкоћа састоји се у томе што су се способности за опоравак америчке економије у том погледу знатно смањиле.

Разлог је у дуготрајној незапослености која погађа читаве слојеве друштва, а не само најнеквалификованије раднике – као што смо видели, предузетници су масовно изместили производњу у крајеве где је радна снага јефтинија а општи услови пословања још подстицајнији за оптимизацију профита. Америчка индустрија се деценијама селила по целим Сједињеним Државама у потрази за бољим условима за рад (читај за профит), а запослени, увек изразито покретљиви, пратили су та премештања по земљи пристижући у нове индустријске центре. Међутим, амерички капиталисти су, пратећи трендове мондијализације, углавном делокализовали производњу измевивши је на друге континенте, па ту флексибилна радна снага много не помаже.

Кејнсијански рецепт за опоравак путем потражње такође је, како се чини, озбиљно доведен у питање јер постоји једна нова чињеница: наступио је досад невиђени период у америчкој економији, када чак ни оживљавање кредита више не успева да убаци неопходну дозу кисеоника.

Амерички министар финансија редовно држи Кинезима лекције о управљању државним финансијским пословима, не би ли их некако подстакао да ревалвирају монету. Требало би се са више поштовања односити према некоме коме се дугује толико новца.

У периоду између марта и јуна, америчке Федералне резерве су убризгале готово 600 милијарди долара у економске токове земље. То настојање да се опоравак постигне захваљујући убризгавању новчаних средстава у економију доживело је неуспех. После доживљених траума дужничког стреса где су бројне фирме пропале, а многи остали без кућа и без посла, сви су постали опрезнији, како инвеститори, тако и домаћинства:

Крај америчког модела

Пише: Александар Радовић
четвртак, 01 септембар 2011 11:47

ништа се није догодило, није дошло до отварања нових радних места. Зато се с разлогом поставља питање шта још уопште може да се уради. Очигледно је да су сва друга решења непријатна за грађане, пре свега су непријатна за америчког пореског обвезника.

Без враћања измештених производних погона – а о томе нико и не говори – практично је немогуће да америчка индустрија поново започне позитивни циклус производње, запошљавања, потрошње, извоза.

Обамина администрација подстиче америчке предузетнике да користе курс долара који погодује извозу. Чињеница је да је долар слаб и то је повољна околност да се производи из Сједињених Држава пласирају на светском тржишту. Идеја о извозу је веома добра, пад вредности долара свакако иде томе на руку, али је за све то ипак потребно располагати једном озбиљном производном базом.

Идеја о стварању економије без материјалне производње, економије засноване искључиво на иновацијама и на комерцијализацији производа није донела ништа добро Сједињеним Државама на дуге стазе. Тактички опортунизам је, циљајући краткорочне профите, стратешки угрозио дугорочне интересе америчке економије. После 30 година систематског измештања индустријске производње, више не постоји довољна производна база за обнављање раста путем извоза.

У недостатку радикалних одлука по том питању, на економском, а поготову на политичком нивоу, Американци ће морати да се навикну на опадање животног стандарда уз осетан раст неједнакости у друштву.

Зато ће у годинама које предстоје америчка политика бити мукотрпна и компликована.

Својевремено је флексибилност тржишта рада сматрана великом погодношћу, сада, међутим, та карактеристика економије САД, услед измештања производних активности, ствара контраефекате.

Стигло се до неслућено високог нивоа незапослености, а ниједна америчка институција није предвиђена за хватање у коштац са овим проблемом на дужи рок.

Због тога су припадници средње класе у неизвесности. Свесни су и вероватно незадовољни суровом стварношћу, али су и разочарани чињеницом да их за њу нико није припремио. Људи који у овом тренутку имају посао веома добро знају колико је њихов положај несигуран. Они који не могу да нађу посао, неумољиво клизе наниже, ка маргинализацији и сиромаштву.

Још увек се покушава утицати на националну валуту. Опадање вредности долара је нека врста пузеће, прикривене америчке инфлације. Инфлације која не открива своје име јер би то било у супротности са пресветом догмом финансијског капитализма, догмом монетарне стабилности. У суштини ништа толико не може да уплаши финансијера колико може да га уплаши инфлација – околност у којој се дугови и потраживања систематски обезвређују. Он једино више страхује од *хиперинфлације* где ни дугови ни потраживања више не вреде

ништа

!

Уосталом, то што вредност евра расте није последица поверења у европску валуту, већ резултат неповерења према долару.

Ипак, амерички дуг је сасвим другачији од оног који имају мале европске земље као што су Грчка, Ирска или Португал. Те земље једноставно више не успевају да себи обезбеде неопходна финансијска средства, док Сједињене Државе и даље могу да узимају зајмове и још нису на сопственој кожи осетиле праве последице структурних неравнотежа.

У Европи, тржишта играју улогу опомене, говорећи малим земљама да су се превише задужиле, док у САД тржишта не играју ту улогу, јер управо Америка има валуту која се зове долар и која је, заправо, светска монета. Ипак, ниво америчког дуга озбиљно забрињава читав финансијски свет. За здрав разум је посебно забрињавајуће то што Америка намерава да решава огромну презадуженост од 14. 200 милијарди долара, барем у непосредној будућности, могућношћу повећања свог структурног државног дуга на 16. 000 милијарди долара!?

Живимо, дакле, у преломном периоду економске историје јер вероватно није у питању само крај америчког модела, већ, по свему судећи, и крај самог западног модела. Нижу се озбиљни догађаји, за које се, истина, не би могло рећи да су апсолутно фатални, али је извесно да је неопходно пронаћи алтернативе, чак и смислити нешто друго и другачије.

Колико год да западни човек није спреман да се одрекне свог модела, он ће то ипак морати да учини, јер у глобализованом свету неће моћи другачије да поступи.

Ако две милијарде Индијаца и Кинези одлуче да обезбеде себи кућу, кола, западњачки начин живота, мора се јасно рећи - тај модел неће функционисати!

У Азији већ почиње да се говори о новим земљама у опадању (NPD – *nouveaux pausdeclinants*).
Сасвим је очигледно да је реч о западним демократијама!

Тешко је то прихватити, али ми смо управо сведоци озбиљног заокрета цивилизације, свет се преобразио, а центар економске теже напустио је западну сферу и упутио се ка азијском континенту. Кина – нова сила на светској сцени, поседује неколико адута које може да употреби за подстицање раста. Она може да рачуна на реконструкцију огромног унутрашњег тржишта, као што може да рачуна и на динамичност својих иновација како би се постепено ослободила зависности од Европе и САД на том плану.

За чуђење је то што се може констатовати да америчке елите, како се чини, нису свесне ове промене. Амерички министар финансија редовно држи Кинезима лекције о управљању државним финансијским пословима, не би ли их некако подстакао да ревалвирају своју монету. Требало би се са више поштовања односити према некоме коме се дугује толико новца. Јер, није наодмет подсетити да Кина поседује највеће резерве долара после Сједињених Држава. Она је такође први амерички поверилац.

Ова промена односа економских снага и та америчка интелектуална крутост неће

Крај америчког модела

Пише: Александар Радовић
четвртак, 01 септембар 2011 11:47

посебно олакшати управљање кризом.

Американци још увек верују да су јединствени, да су центар света, да нико нема тако добре иновације и да нико не зна да производи тако добро. . . У питању су вероватно илузије. У време криза, лажне перцепције, како себе, тако и других, играју одлучујућу и често трагичну улогу.

Мора се констатовати, ако се тежиште већ преместило, да би либерални модел, како би опстао, морао бити темељито промењен. У сваком случају, ваљало би пронаћи нешто ново.

Ако две милијарде Индијаца и Кинези одлуче да обезбеде себи кућу, кола, западњачки начин живота, мора се јасно рећи – тај модел неће функционисати!

Увелико се назиру наговештаји једне много озбиљније кризе: очигледан је конфликт западног модела са екологијом. Екологија нам каже – пошто западни систем већ у пракси не функционише, још мање ће функционисати уколико буде генерализован и наметнут читавом свету. Чињеница је да би биле потребне три или четири овакве планете да би, што се ресурса тиче, било могуће постићи и одржати глобализацију америчког начина живота. Дакле, једначина је проста – тај модел не може бити решење за цео свет и од њега треба одустати.

Наступио је тренутак када треба осмислити или поново открити неки други модел.

После овог поражавајућег инвентара: неколико путева наде.

Због банкрота, Аргентина је постала црна овца ММФ-а. У Аргентини су грађани поново преузели неку врсту контроле над јавним финансијама: нема задуживања у иностранству, а инвестирање се финансира из унутрашње штедње. Делује парадоксално, тек, уколико неко не може да плати свој дуг, *допуштено је прогласити банкрот* . Промена атмосфере мора бити радикална. Аргентина се одважила на тако радикални корак и то

јој није нанело много штете.

Исланђани су веровали да се могу обогатити без рада поверавањем свих својих финансијских средстава свеже приватизованим банкама. Ове су се ван сваког надзора и без икаквог устегања, вођене похлепом, упустиле у разноразне шпекулативне финансијске трансакције. Последице су биле погубне. Грађани су се побунили и одбијају да плате за грешке оних који су водили земљу и одвели је у банкрот, а сами се при томе гнусно обогатили. Грађани захтевају да коначно имају контролу над својом економијом.

Требало би коначно дати (или повратити) неко право надзора запосленима, који у крајњој линији производе све вредности. Тако би се избегло да се национална богатства распрше по слепим путевима шпекулација или загубе у мрачним токовима финансијске глобализације. Зато би поновно изнуђено право грађана да контролишу привредне и новчане токове представљало заиста велику револуцију. Грађани морају поново да преузму економску моћ од финансијера који су потпуно одлепили од стварности.

То није лак задатак, али је тај приступ делимично примењен у Немачкој и у скандинавским земљама.

Узмимо на пример земљу која се најбоље држи у Европској унији – Немачку. Та земља није масовно измештала производњу на друге континенте, има индустријски раст од преко три одсто, незапосленост се држи у подношљивим границама. Немачки модел има и своју тајну – заједничко управљање.

Велике немачке фирме имају културу консултовања и сарадње са државом и синдикатима. Није ту реч о удруженом раду, али то јесте нека врста ако не договорног, а оно засигурно одговорног управљања економијом. Тај модел је и даље успешан, упркос кризи. Значи да алтернативе постоје, али је за то неопходна политичка сагласност. Једино би такав стратешки компромис, као добро схваћени национални интерес, могао осигурати успех те врсте партиципативног управљања економијом. Очигледно је да је управо политичка воља оно што за сада највише недостаје.

Пад тоталитаризама би ипак требало да нас научи да друштво мора да буде организовано, структурирано ЗА човека а не против човека. Тржиште је друштвена

Крај америчког модела

Пише: Александар Радовић
четвртак, 01 септембар 2011 11:47

творевина и као таква мора бити у служби човека. Никако се не сме допустити да човек буде тај који ће бити подређен хладним императивима тржишта.